

KISSA-İ YÛSUF U ZELÎHÂ

Metin AYDUR*

MUHAMMET KUZUBAŞ, KISSA-İ YÛSUF U ZELÎHÂ, KARADENİZ DERGİSİ YAYINLARI, İSTANBUL: 2010, 247 s.

13. yüzyıldan itibaren Türk edebiyatında, Hz. Yûsuf'un hayatı etrafında teşekkül eden olayları işleyen pek çok eser yazılmıştır. Bunlardan ilk dikkati çeken, kısas-ı enbiyâ türündeki eserler içindeki Hz. Yûsuf'la ilgili bölümlerdir. Hz. Adem'den başlayarak Hz. Muhammed'e kadar pek çok peygamberin hayatlarını veya hayatlarından bir bölümünü konu edinen eserler olan kısas-ı enbiyâlar, edebî bir eser ortaya

* Ordu Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi

koyma düşüncesinden ziyade, halka peygamberlerin hayat hikâyelerini öğretmek ve böylece de onların sevilmesini sağlamak amacıyla yazılmıştır.

Kısas-ı enbiyâlar; çoğu zaman Kur'ân-ı Kerim, hadis-i şerifler ve diğer dinî kitaplardaki rivayetler dikkate alınarak oluşturulmuştur. Hz. Yûsuf'un aynı zamanda bir peygamber olması ve hakkında Kur'ân-ı Kerim'de bir sûre bulunması münasebetiyle bu eserlerde ondan özellikle bahsedilmiştir.

Daha çok dinî-didaktik metinler olarak kabul edebileceğimiz bu peygamber kıssaları dışında, dinî yönü olmakla beraber edebî yönleri daha dikkat çekici olan manzum veya mensur müstakil Yûsuf u Zelîhâlar mevcuttur.

Kur'ân-ı Kerim'de Hz. Yûsuf'un hayatından bahsedilen Yûsuf sûresinde, onun hayat hikâyesi *ahsenü'l-kasas* (kıssaların en güzeli) olarak nitelendirilmektedir. Bu sebeple, şairlerin bu konuya ilgi göstermeleri de kaçınılmazdır. Hz. Yûsuf'la ilgili olaylar bazen şiir içinde bir telmih ve teşbih konusu olur; bazen de müstakil bir eser olarak karşımıza çıkar.

Klâsik Türk edebiyatının konuyla ilgili son örneklerinden sayılabilecek bir eser de Oflu Bilâl Efendi tarafından yazılan Kısas-i Yûsuf u Zelîha'dır. Edebiyat dünyasında bahsi geçmeyen bu şair, Hz. Yûsuf'un hayatı etrafında cereyan

---

eden olaylardan müteşekkil bir eser kaleme almıştır.

Yrd. Doç. Dr. Muhammet Kuzubaş tarafından hazırlanan Oflu Bilâl Efendi'nin Kıssa-i Yûsuf u Zelîhâ adlı eseri, bu türün son örneklerinden birini daha gün yüzüne çıkarmıştır.

Eserden öğrendiğimize göre Oflu Bilâl Efendi, Of'ta yaşamış önemli bir alim ve şairdir. Hayatının sonunda katıldığı Osmanlı-Rus savaşında 1792 yılında şehit olmuştur. Şehit bir şairin emaneti olarak da değerlendirilebilecek bu eser, Karadeniz Dergisi Yayınları arasından çıkmıştır.

Kitabın 1. bölümünde Klâsik Türk edebiyatında yazılan bazı Yûsuf u Züleyhâlar hakkında bilgiler verilmiştir. Bahsi geçen eserler; Ali, Haliloğlu Ali, Şeyyad Hamza, Süle Fakih, Erzurumlu Darir, Mehmed Bin Pulat, Nahifi, Hamdullah Hamdi, Kemal Paşa-zade, Taşrıcalı Yahya Bey, Abdurrahman Gubari, Ahmed-i Hamidi'nin aynı ismi taşıyan eserleridir. Klâsik Türk edebiyatında yazılan bazı Yûsuf u Züleyhâlar hakkında bilgiler verildikten sonra Hz. Yûsuf'la ilgili olayların kullanılış şekilleri çeşitli Divanlardan alınan örneklerle ortaya konulmuştur. Bu bölümde Hz. Yûsuf'un *kardeşlerince kuyuya atılması, kuyudan çıkarılıp köle olarak satılması, güzelliği, Zelîhâ'yla olan macerası, zindana atılması, rüya tabir etmesi, Mısır'a sultan olması, Hz. Yakûb'un durumu* vb. hususların şiirimizde nasıl yer

aldığına dair örnekler ve tespitler yer almaktadır.

Kitabın 2. bölümünde, Oflu Bilâl Efendi'nin hayatı ve eserleri anlatılmaktadır. Hayatı hakkında fazla bilgi bulunmadığı belirtilmekle beraber, eserden ve çeşitli tarihi kaynaklardan yola çıkılarak şairin yaşadığı dönem tespit edilmeye çalışılmıştır. Eserden öğrendiğimize göre hayatı hakkında kaynaklarda kısıtlı oranda bilgi olan Bilâl Efendi'nin, tarih boyunca pek çok âlim yetiştiren Of'un 18. yüzyıl Osmanlı ilim ve edebiyat dünyasına hediye ettiği önemli kişilerden birisidir. O, yazdığı eserlerle milletinin ilim ve irfan hayatına katkıda bulunmuş bir âlim ve şair; aynı zamanda ilerleyen yaşına rağmen gerektiğinde cepheye koşan, vatani ve milleti uğruna gözünü kırpmadan canını veren yiğit bir Anadolu insanıdır.

Bu bölümde Bilâl Efendi'nin başka eserlerinden de bahsedilmektedir. Yûsuf u Zelîhâ'dan başka şairin tespit edilen iki eseri daha mevcuttur ki bunlar: Kıssa-i Erve ve Nasihat-nâme türünde yazılmış bir kaside-dir.

Yûsuf u Zelîhâ'nın muhtevasının ve şekli özelliklerinin incelendiği 3. bölümde klâsik edebiyatımızda yer alan mesnevilerde metinlerin baştan sona mesnevi nazım şekliyle yazılmasının yanında araya zaman zaman gazel ve kasidelerin de eklendiği; dolayısıyla da Kıssa-i Yûsuf u Zelîhâ'nın temel nazım şeklinin mesnevi olduğu söylenmiştir. Ancak

eserde sık sık yer verilen gazel ve kasidelerin diğer mesnevilerden farklı bir işlevsellikte bulunduğu; şairin eserin önemli bir bölümünü teşkil eden kaside ve gazel bölümlerinde de konuyu anlatmaya devam ettiği vurgulanmıştır. Kısaca eserde kaside ve gazel de muhteva bakımından mesnevi gibi kullanılmıştır. Yine bu tür mesnevilerde, umumiyetle tevâhîd, münâcât, na't, çâr-i yâr-i güzîn, devrin büyüğüne övgü, zamandan şikâyet, sebep-i te'lîf gibi bölümlerden sonra konuya girildiğine değinilmiş; ancak Kısâ-i Yûsûf u Zelîhâ mesnevisinde bu geleneğe uyulmadığı belirtilmiştir.

Kur'ân-ı Kerîm'in dışında (sahîh veya mevzû) hadis-i şerifler, peygamberler tarihi, Tevrat vb. kaynakların da Kısâ-i Yûsûf'tan bahsettiğini biliyoruz. Eserden öğrendiğimize göre Kısâ-i Yûsûf u Zelîhâ, aynı zamanda bir peygamberin hayatını ihtiva ettiği için pek çok şair gibi Bilâl Efendi de, öncelikle Kur'ân-ı Kerîm ayetlerini referans kabul etmiştir. Şair, Kur'ân-ı Kerîm'de ayrıntılı bir şekilde değinilmeyen hususlarda ise hem kendisinden önce aynı konuda (Câmî, Şeyyâd Hamza, Hamdullah Hamdî gibi şairler tarafından) yazılmış eserlerden etkilenmiştir. Şair iki yerde İbn-i Abbas ve yine iki yerde İsrâîliyyât'ı tefsire soğan kişilerden birisi olarak kabul edilen Vehb İbni Münebbih ve Mücâhid gibi bazı râvîleri de kaynak göstermektedir. İslâmî ve İsrâîlî kaynaklar dışında şairin, sadece

“rivâyetdür” veya “ehl-i tevârih” gibi ifadelerle rivayet kaynağını özel olarak belirtmediği yerler de mevcuttur.

Kitabın bu bölümünde eserin 13. beyitinden sonra asıl konuya geçildiği söylenerek eserde anlatılan kıssanın şümullü bir özeti okuyucuya sunulmuştur. Kıssanın özetinden sonra eser; vezin, kafiye ve redif, dil ve imla hususiyetleri ve son olarak nüsha tavsifleri bakımından incelemeye tabi tutulmuştur.

Kitabın 4. bölümü Yûsuf u Zelîhâ'nın iki yazma nüshaya dayalı karşılaştırmalı bir metnin verildiği bölümdür. 1636 beyitlik metin oluşturulurken genellikle müellif hattına en yakın olduğu düşünülen nüshaya bağlı kalmıştır. İki nüsha arasındaki farklılıklar da dipnotta belirtilmiştir.

Kitabın sonunda, çalışma sırasında faydalanılan eserlerin topluca verildiği bir kaynakça yer almaktadır.

Metin yöresel ifadeler bakımından oldukça zengindir. Aşağıdaki örneklerde yer alan *kağdı*, *cevâb*, *görmeduğ*, *müsâfirluğa* kelimelerinde yine özellikle Doğu Karadeniz yöresine has kullanımlar söz konusudur. Yörede bugün de geçerli olan bazı kullanımlar özellikle B nüshasında zaman zaman karşımıza çıkmaktadır. Ancak biz, bu farklı kullanımları dipnotta belirtmekle birlikte, metni kurarken genel olarak takip ettiğimiz A nüshasındaki imlâlarını aldık. Dil araştırmacıları için

---

önemli bir malzeme olarak kabul ettiğimiz B nüshasındaki bu imlâ farklılıklarına birkaç örnek vermek gerekirse:

Kağdı pır geldi kucaqlar Yūsufi
Didi ğam yime burada ey şafı
(111)

Dönüp Yūsuf çevāb eyler benüm
var inkıyādum tām

Velākin sū-i faḥşādan ıraĝam ey
yüzi raŕnā (479)

Ħāşā didiler görmeduğ Yūsufda
Ħile tuymaduğ

Cümle iŕānet eyledük dökdi
Zelĥā mālını (688)

Cihān anı müsāfirluğa aślā
Ķābül itmedi bir sāŕatde aślā
(1561)

İlk beyitteki kağdı kelimesi B nüshasında kağdı şeklinde yazılmıştır. Ancak yörede bu kelime telaffuz edilirken “l” ünsüzü düşürülmekte ve kağdı şeklinde söylenmektedir.

İkinci beyitteki *cevāb* (*çevāb*) kelimesinin telaffuzu için de aynı şeyleri söylemek mümkündür. Yörede söz başlarındaki “c” ünsüzünün “ç” şeklindeki telaffuzu bugün de geçerlidir.

Üçüncü beyitte geçen görmedük kelimesinde yer alan “-dük” eki B’de “-duğ” şeklinde yazılmıştır. Burada da ağız özelliklerinin metne yansıdığını görmekteyiz. Aynı husus, dördüncü beyitteki “müsāfirlige/müsāfiluğa” kelimesinin ekleri için de geçerlidir.

Eserdeki bu yöresel ifadeleri çoğaltmak mümkündür. Bu bağlamda Kıssa-i Yūsuf u Zelĥâ, dil özellikleri

açısından da üzerinde durulması gereken bir eserdir.

Edebiyatımızda ve dini literatürde ismi çok sık geçen Yūsuf u Zelĥâ kıssasının tarihin tozlu raflarında kalmış bir örneğini gün ışığına çıkarması bakımından bu önemli eseri bilim ve edebiyat dünyasına tanıttığı için Yrd. Doç. Dr. Muhammet Kuzubaş’a ve Karadeniz Dergisi Yayınlarına teşekkür ederiz.